

Araştırma Makalesi / Research Article

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE İDARE AHLÂKI: BEŞ TARZ-I SİYASET İLE YENİ KAMU YÖNETİMİNDE ETİK KARŞILAŞTIRMASI

Sait AŞGIN¹
Tuğba GÖKMEN²

ÖZ

Kadim Türk yönetim anlayışı; töre (hukuk), adalet, danışma, dayanışma ve devlet adamlarının ahlâkına dayanmaktadır. Aslında bu dayanakların en büyük kaynağı, nihai analizde inançtır.

Günümüzde, halk ile devlet arasındaki ilişkilerin çeşitli boyutları tartışılmaktadır. Yönetişim, adalet gibi meseleler üzerinde yoğunlaşan münâkaşaların esas nedeni, tartışılan konuların uygulamalarında yaşanan aksaklıklardır.

Geçmişten günümüz meselelerine ışık tutan siyasetnameler, büyük ölçüde bugünkü sıkıntılara da çözüm önerileri barındırmaktadır. İdeal devlet yönetimi için siyasî, ahlâkî ve dinî mahiyette tavsiyeler içeren siyasetnâmeler, yöneticilerin ve memurların vasıf ve uygulamaları hakkında yol gösterici niteliğe sahip olmaları bakımından yönetim ahlâkının kılavuzu niteliğindedir.

Yeni kamu yönetimi anlayışı ile ön plana çıkan etik kavramı da yönetim ahlâkının modern dönemdeki karşılığı niteliğinde olup evrensel niteliğe sahip, yönetim uygulamasında iyi veya kötüyü belirleyen bir çözümlemedir. Bu noktada yeni kamu yönetimi anlayışı çerçevesinde etik kavramının, siyasetnamelerdeki idare ahlakı ile benzerlikleri dikkat çekicidir. Çalışmamızda bu husus irdelenmiş; bunun için yeni kamu yönetimindeki etik ilkelerle, siyasetnamelere örnek olmak üzere XVIII. yüzyılda kaleme alınmış Beş Tarz-ı Siyaset eserindeki muhteva karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yönetim Ahlâkı, Kamuda Etik, Beş Tarz-ı Siyaset, Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri.

¹ Prof. Dr., Karabük Üniversitesi, asginsait11@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0337-481X

² tugbalci89@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-1150-4058

* Bu makale, Karabük Üniversitesi "Beş Beş Tarz-ı Siyaset ve Kitab-ı Güldeste Siyasetnamelerindeki Yönetim Ahlâkının YKY Anlayışındaki Etik ile Mukayesesi" tezinden üretilmiştir.

ADMINISTRATIVE ETHICS FROM THE OTTOMAN PERIOD TO THE PRESENT: A COMPARISON OF BEŞ TARZ-I SİYASET AND MANAGERIAL ETHICS

ABSTRACT

Türkiye management approach; it is based on justice, consultation, solidarity, the morality of statesmen and the law. In fact, the greatest source of these pillars is, in the final analysis, faith. Today, various dimensions of the relationship between the people and the state are being discussed. These debates center on issues such as governance and justice. The main reason for these debates is the failures in the implementation of these issues. Politicalbooks, which shed light on the present day, largely contain important solutions to today's problems. Politicnames are works containing political, ethical and religious advice that recommend the establishment of a just government in state management. Politicnames are like a guide to managerial ethics in the sense that they provide guidance on how managers and civil servants should be.

The concept of ethics, which comes to the forefront with the new public management approach, is the modern equivalent of managerial ethics and is a universal analysis that determines good or bad in management practice. At this point, the similarities of the concept of ethics within the framework of the new public management approach with the ethics in the management in the XVIII. century Ottoman Empire are striking. In our study, these similarities and differences are analyzed; for this purpose, the ethical principles in the new public management are compared with the content of the XVIII. century work Beş Tarz-ı Siyaset.

Keywords: *Managerial Ethics, Ethics in the Framework of the New Public Management Approach, Beş Tarz-ı Siyaset, Principles of Ethical Behavior of Public Officials.*

GİRİŞ

Her ne kadar etik ile ahlâk kavramları literatürde anlam ve köken bakımından çeşitli boyutlarıyla tartışılrsa da bu çalışmada konuya, Yunanca “etikos”, Latince “moral” sözcüklerinin ahlâk anlamına gelmesi perspektifinden bakılmış; etik ile ahlâk, birbirlerinin ikamesi olarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede yönetsel etik ile idare ahlâkının karşılaştırılabilirliği ortaya konmuş; XVIII. yüzyıl siyasetnamelerinden Beş Tarz-ı Siyaset eseri, dönemin şartları bağlamında, idare ahlâkına yaklaşımı bakımından irdelenmiştir. Akabinde ise Yeni Kamu Yönetimi (YKY) anlayışındaki yönetsel etik konusu, Türkiye’deki ilgili mevzuat temel alınarak tahkik edilmiştir.

Kamu, yönetim ahlâkına sahip olmak mecburiyetindedir. Çünkü yönetim ahlâkı hem devlet ile halkın birlikteliğini sağlamakta hem de toplumsal kargaşaların önüne geçecek adil bir idarenin kurulmasını gerektirmektedir. Bu yüzden kamu, hizmetlerini yürütürken yönetim ahlâkına uygun davranmak mecburiyetindedir.

Yönetim ahlâkı, kamu hizmetini ifa edenlerin şahsi çıkarlarıyla kamu menfaatinin çatıştığı noktada iyiyi, başka bir ifadeyle, kamunun yararına olan tutum ve davranışları uygulamaktır. Çünkü yönetim ahlâkı, kamunun menfaatine uygun davranma, insana değer verme ve saygı ile somutlanmaktadır. Yönetsel etiğin modern dönem öncesindeki tabiri olan idare ahlâkı, yüzyıllardır kamu yönetiminin temel amaçlarından birisi olmuştur.

Yönetimde ahlâk denince akla ilk olarak siyasetnameler gelmektedir. Arapça siyaset, insan topluluklarını yönetme ve devlet işlerini yürütme sanatı, politika; Farsça nâme ise mektup, yazı manasındadır. Bu sözcüklerin terkibi olan siyasetnamenin anlamı zamanla genişleyerek; devlet yönetiminin adaletli olması gerektiğini tavsiye eden; siyasî, ahlâkî ve dinî nitelikli; devlet adamlarının ahlâk ve âdâb-ı muâşerete uygun davranmaları gerektiği fikrini içeren eserlere dönüşmüştür (Bulut, 2020: 20). Bununla birlikte siyasetnamelerde sadece dini kaygılar bulunmamaktadır. (Akçakaya, 2018: 549). Bu bakımdan dindar olmak yöneticiler için tek başına yeterli görülen bir husus değildir. Nitekim Türk devlet yönetiminde, ahlâkın siyasetnamelerde yer alması, İslâm dinindeki ahlâk düşüncesi ve yaklaşımının yansıması şeklinde olmakla birlikte inanç ve değerler kadar akıl da önemsenmiştir.

Esasen siyasetnameler genellikle devletin kılıç tarafından korunup kalem erbabınca ayakta tutulduğunu savunmaktadır (Aksoy, 2019: 2). Çalışmanın konusunu oluşturan XVIII. yüzyıl siyasetnamelerinde de temel yaklaşım böyledir. Nitekim Beş Tarz-ı Siyaset’in müellifi, Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi’ye göre,

kalem, başka bir deyişle ilim sahiplerinin daha çok itibar görmesi gerekir. Çünkü bunlar akıllı, doğru düşünen, isabetli kararlar alabilen kimselerdir (Pîrîzâde, 2020: 5). Bir başka eserden örnek vermek gerekirse, müellif Defterdar Sarı Mehmet Paşa'ya göre, "...halkın korunup gözetilmesi, hazinenin bereketi, devletin düzeni için dindar, doğru ve Aristo gibi akıllı vezirler görevlendirilmelidir (Defterdar, 2021: 19)." Görüldüğü üzere müellifler en az din kadar rasyonel davranan yöneticilik vasfını da dikkate değer bulmuşlardır.

Kamu idaresinde, akıllı ve ahlâk sahibi yöneticilerle birlikte toplumun değerlerine ve kültürüne göre şekillenen etik davranış ilkeleri söz konusudur. Günümüzde giderek önem kazanan kamunun etkin, etkili, verimli yönetimi bu prensiplere sahip olan yöneticilerin ahlâkı ile doğrudan ilişkilidir. Çünkü yönetim ahlâkı veya kamuda etik, vatandaşın devlete olan güveninin kazanılması ve korunması suretiyle kamu hizmetinde sürekliliği hedeflemektir. Bu yüzden etkin, etkili ve verimli bir kamu yönetimi için etik davranış ilkelerine uygun davranan yöneticiler tayin etmek gerekmektedir. Aksi takdirde yönetsel etiğin yozlaşması, beraberinde toplumsal ahlâkı da tereddi edecektir. Zira ahlâk sahibi idareciler, halka örnek olacağı için, büyük ölçüde toplumsal ahlâkın da belirleyicilerindendir. Özetle, gayriahlâkîliklerin olmadığı veya nadir görüldüğü toplumlar, yönetim ahlâkına sahip dolayısıyla iyi yönetilen bir devletin nişanesidir.

İyi yönetim, kamu hizmetinin liyakatli kişiler tarafından ahlâkî normlara uygun şekilde yerine getirilmesidir. Kamunun başat amaçlarından olan iyi yönetim bir nevi idari etikdir. Bundan dolayı kamu görevlilerinden uyması beklenen etik davranış ilkeleri bulunmaktadır. Kamu hizmetini ifa eden kamu görevlileri olduğu için genellikle yöneticiler bazında değerlendirilen idari etik konusu, 1970'lerden sonra ivme kazanmıştır.

YKY'nin yönetsel etiğe en önemli etkisi, mevzuat boyutunda olmuştur. Kamuda etiğin sağlanması için her ne kadar düzenlemeler bulunuyor idiyse de bunların dağınıklıktan kurtarılmasına ve tek bir çatı altında toplanmasına olan ihtiyaç fark edilmiştir. Türkiye'de 2004'te 5176 Sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile bunun uygulama detaylarını düzenleyen olan Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (2005) bu çerçevede değerlendirilebilir.

Gerçekten de yönetsel etiğin doğrudan mevzuatta yer alması, YKY'nin en mühim kazanımlarındandır. Ancak bu durum, kamu görevlilerinden uyması beklenen etik prensiplerin yeni inşa edildiği anlamına gelmez. Konu tetkik edildiğinde asırlardır var olan ahlâkî ilkelerin, bugüne uyarlanarak kanunlaştırıldığı

görülmektedir. Nitekim Kamu Denetçiliği Kurumu İyi Yönetim İlkeleri Rehberi'nin Sunuş kısmında "...İslâm dini ve medeniyetimizde iyi yönetim kavramına devlet yönetiminde her zaman çok önem verilmiştir. Kuran-ı Kerim ve Hadisler bunun belirleyicisi olmuş; siyasetnameler ve nasihatnamelerde kamu görevlilerine yapılan iyi yönetim tavsiyeleri önemli yer tutmuştur. Bu tavsiyeler, modern zamanların iyi yönetim ilkelerinin oluşmasına katkı sağlamıştır (Ombudsmanlık, 2019: 5)." denilmektedir.

Eski zamanlardan beri adaleti ve en iyi hizmeti sağlayıp toplumu refah içinde yaşatmanın teminatı olarak görülen kamuda etik konusunun önemi, dünyada artan yolsuzluklarla yeniden anlaşılmış; bunun için YKY çerçevesinde yönetsel etik ilkeleri ortaya konularak bunun mevzuata bağlanması yoluna gidilmiştir.

Bu çalışmada, YKY'deki kamu görevlileri etik davranış ilkelerinin, Türk yönetim kültürüyle olan etkileşimi XVIII. yüzyıl siyasetnamelerinden Beş Tarz-ı Siyaset bağlamında irdelenmiştir. Söz konusu zaman diliminin belirlenmesinin temel bir nedeni, ahlâki yozlaşma nedeniyle yolsuzlukların ve mürtekiplerin bu dönemde artış göstermesidir. Nitekim YKY'de de etğin önem kazanmasında, gayriahlâki tutum ve davranışlardaki artışın tetikleyici sebep olduğu bilinmektedir. Eser olarak Beş Tarz-ı Siyaset'in seçilmesi ise yeni düzenin tecessüm ettiğini gösteren ilk eserlerden biri olmasındandır. Eserin müellifi Pîrîzâde, daha çok edebi kimliğiyle tanınmış olup idareci vasfı üzerinde pek durulmamış birisidir. Öte taraftan Pîrîzâde, İbn Haldun'un Mukaddimesi'ni tercüme ederek evrensel nitelik kazandırmıştır. Dolayısıyla ehl-i ilme mensup, önemli devlet görevlerinde bulunmuş, ilmi ve edebi kimliğe sahip bir "hezârfenin" Beş Tarz-ı Siyaset eserinin bu manada çalışılmamış olması, bu seçimde etkilidir. Ancak esasen bu belirlemede, müellifin yönetim ahlâkının ilkelerini, Türk yönetim geleneğini hatırlatarak yöneticilere çözüm önerilerinde bulunduğu hususların, günümüzde Türkiye'nin de yaşadığı, mücadele etmeye çalıştığı sorunlarla benzemesi ve bu manada etik ilkelerin örtüşmesi daha müessirdir.

Çalışmamızda mezkûr eserde yer alan yönetim ahlâki ilkeleri ile günümüz kamu yönetimindeki kamu görevlileri etik prensipleri tablolastırılarak mukayese edilmiştir.

1. YÖNETİM AHLÂKI

İdare (yönetim), kamuya ilişkin hizmetler bütünü, ülkenin bütün işlerini yürütmedir (TDK, 2023). İyi yönetim ise, doğru ve yetkin kişilerle kaynakları planlayarak, örgütleyerek, yönelterek, koordineli ve kontrollü, başkaları aracılığıyla, etkin ve verimli bir şekilde amaçlara ulaşmadır (Özülke, 2023).

Yönetimin; etkin, etkili ve verimli olabilmesi için sağlıklı ve emin bir şekilde işleyen bir sisteme ihtiyacı vardır. Bunun için de iletişimin doğru, ilişkinin güven temelli olması gerekmektedir (Mücevher, 2021: 85). Bu yüzden ahlâk ile yönetim hem birbirine muhtaç hem de ayrılmaz birlikteliğe sahiptir.

Yönetim ahlâkı, Osmanlı'dan günümüze kadar, kamu yönetiminin temel hususlarından birisi kabul edilmiştir. Çünkü yönetim ahlâkı; bir taraftan iyi yönetim ilkelerinin belirlenmesini, diğer yandan da yöneticilerin ve kamu görevlilerinin uyması veya kaçınması gereken normları kapsamaktadır. (Aksoy, 2019: 4-67). Kamu hizmetlerinin sunulmasında aksaklık yaşanmaması, toplumda bütünlüğün, huzurun, devlete güvenin sağlanması, etkin, etkili, verimli, adil bir yönetimin hâkim olması da liyakat sahibi, dürüst, zulmetmeyen, hesap verebilen, tarafsız yöneticiye bağlıdır. Neticede ahlâki değerlere sahip olan yönetici ve kamu görevlileri iyi yönetimin temel parametrelerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yönetimsel etik (idare ahlâkı), kamu yöneticisinin kurumunun amacına uygun kararlar almasını ve kamu yararını gözetmesini gerektirmektedir (Örselli, 2010: 54). Kamu görevlileri, bu kararı alırken ahlâka uygun mu değil mi hususunda tereddüt yaşayabilirler (Şen, 2019: 99). Tam da bu çıkmazda ve kamu görevlilerinin bireysel çıkarı ile kamunun menfaatinin çatışması durumunda, yönetimsel etik gündeme gelmektedir. Ahlâka uygun davranışların ve isabetli kararların rehberliğini üstlenen idari etiğin, “kötü yönetime (Eken ve Tuzcuoğlu, 2005: 113-114)” sebep olan gayri ahlâki (görev ve yetkinin kötüye kullanılması, nezaketsiz, dürüst olmayan davranışlar, bireysel çıkarın gözetilmesi, israf, ayrımcılık, haksızlık gibi) tutumları önlemesi, ortadan kaldırması gerekmektedir. Buradan hareketle Mecelle'nin 30. maddesi, “Def-i mefâsid celb-i menâfi'den evlâdır (Korkmaz: 8).” (Kötülüğü def etmek, iyi olanı getirmekten iyidir.) minvali üzere hareket etme, bir yönüyle yönetim ahlâkının kriterlerindendir. Zira kamu görevlileri, kötü olanı bertaraf ettiğinde, elindeki diğer seçenek iyidir ve doğruyu uygulamak durumunda kalacaktır. Ayrıca bu durum, kötü yönetimin tedavisine de yardımcı olacaktır.

Bütün vatandaşlara hizmet etmekle yükümlü olan kamunun, yönetiminde ahlâki davranması oldukça önemlidir (Aydın ve Çamur, 2019: 718). Zira bu ahlâk, halkla devletin birlikteliğini sağlamaktadır. Güzel ahlâkı, yönetime yansıtan devlet, toplumsal kaosu önleyerek adaleti temin etmektedir (Bulut, 2020: 26). Şüphesiz ki bu da ahlâk terörizmine müsaade edilmediğinde mümkündür.

Yönetimde ahlâk veya idari etikteki asıl amaç adaleti tesis etme meselesidir (Akçay, 2021: 96). Bu kavramların ehemmiyeti, yokluğunda anlaşılmakta olup son yıllarda giderek önem kazanmaktadır. Kamuya güvenin zedelenmesi çoğunlukla kamu hizmetlerinin üretim ve sunumunda yaşanan ahlâki eksikliğe dayandırılmakla birlikte gerek kamu görevlilerinin gerekse kurum ahlâkının

geliştirilmesi yönünde çözümler önerilmektedir (Ateş, 2018: 265). Sonuç itibarıyla yönetimde ahlâk olmazsa; yolsuzluk, yalan, nepotizm, görevi kötüye kullanma gibi etik dışı davranışlar yer edinmeye başlamakta (Mücevher, 2021: 87). Bir başka ifadeyle ahlâki yozlaşma ortaya çıkmaktadır.

Kamuda etiğin önemi dünyada yaşanan kötü yönetim uygulamaları, rüşvet, yolsuzluk gibi etik dışı davranışlar sebebiyle anlaşılmakta olup, bu gibi durumlar ahlaki bir zeminde sorgulanarak kamu görevlileri açısından değerlendirmeye tâbi tutulmaktadır (Örselli, 2010: 52). Bu yüzden idari etik; kamu görevlilerinin karar alırken ve kamu hizmetini sağlarken uymaları gereken; tarafsızlık, eşitlik, dürüstlük, sosyal adalet, şeffaflık, hesap verebilirlik, çıkar çatışmalarından uzak durma, kamu yararını gözetme gibi ahlâki ilke ve değerlerin tamamıdır (Eryılmaz, 2021: 377). Bu prensiplerle birlikte 1970'lerden sonra ivme kazanan idari etik, artık vatandaşın devlete güveninin sağlanmasındaki denetim mekanizmalarından sayılmaktadır.

1.1. Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi'nin Beş Tarz-ı Siyaset (Kitâbü's Siyâse Fî Etvârî'l-Hamse) Eseri ve Yönetim Ahlâkına Yaklaşımı

Tahminen 1674 yılında İstanbul'da doğan Sâhib Mehmed Efendi (Özcan, 2005), İstanbul Yeniçeri zâbitası Pîrî Ağâ'nın oğludur (Süreyya, 1996: 1435). Bu yüzden Pîrîağaoğlu diye de anılmaktadır (Özcan, 2005). 1745'te Şeyhülislam olmuştur (Süreyya, 1996: 1435). Ancak 1746'da hastalanan Mehmed Sâhib Efendi görevinden azlolanmış, 1749'da vefat etmiştir (Köse, 2005: 421). İdari kimliğinin yanında edebi kişiliği de dikkat çekmektedir. Beş Tarz-ı Siyaset haricindeki eserleri, "Tercüme-i Mukaddime-i İbn Haldun", "Mürettep Divan" ve El-Lum'a fî Ahvâlî'l-Mut'a" adlı risalesidir (Topal, 2004: 8). Ayrıca üç dilde (Türkçe, Arapça, Farsça) şiir ve nesirler yazmıştır (Hakverdioğlu, 2019: 777).

Osmanlı'nın çalkantılı bir dönemi olan XVIII. yüzyıldaki siyasetnameler, tahmin edilebileceği üzere dönemin belirgin sıkıntılarını ortaya koymaktadır. Ayrıca bu dönemde yazılan siyasetnamelerin, İbn-i Haldun'un üslubuna benzerliği dikkat çekicidir (Birdişli, 2010: 30). Bu benzerlik İbn-i Haldun'daki organizmacı bir yaklaşıma sahip olma bakımındandır. İbn-i Haldun, devletlerin doğup büyüdüğünü ve öldüğünü savunmaktadır (Korkusuz, 2010: 149). Tercüme-i Mukaddime-i İbn Haldun'un müellifi Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi'nin de de eserini organizmacı bir teknikle kaleme almış olması şaşırtıcı değildir. Eser, önemli fayda ve gerekli nasihatler ile etvar-ı hamse olmak üzere iki kısım ve sonuç bölümünden oluşmaktadır. Hacmen az, nitelik bakımından yoğun bir çalışmadır.

İlk bölümde siyaseti, bunun gerekliliğini ve kaynaklarını açıklamıştır. Müellifin eseri görevdeyken mi ayrıldıktan sonra mı kaleme aldığı bilinmemekle birlikte tecrübelerinden yararlanarak ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Ancak yazma amacını ifade etmemesi dikkat çekmektedir. Bu durum, herhangi bir yöneticinin kendisinden böyle bir eser istemediğinin de göstergesi kabul edilebilir.

Eserin devamında devletlerin de insanlar gibi doğma, büyüme, yaşlanma şeklinde üç aşamadan geçtiği ifade edilmektedir. Çiftçi'ye göre, Pîrîzâde bunu "Tavırlar Nazariyesi" veya "Üç Durum Hâl Kanun"u olarak bilinen devletlerin ömrü şeklinde betimlemiştir (Pîrîzâde, 2020: 22). Etvarü'l hamse dediği beş evreyi, Kâtip Çelebi gibi İbn-i Haldun'dan alıp açıklamıştır (Pîrîzâde, 2020, s. 23). Birinci tavırda; güzel ahlâklı, nefesine hâkim, kibirsiz, eşit davranan yöneticilerin düşman elindeki devleti kurtarmasını ve devletin durumunu ele almıştır. İkinci tavır; güçlenen devletin şımaran kabile ve aşiretten kurtulup bağımsız olmasıdır.

Üçüncü tavır; rahat, huzur ve güven aşamasıdır. Bu dönemde devlet, mal ve mülk edinmektedir. Dördüncü ve beşinci tavırda ise; devletin çöküş vaktidir. Saçın sakalın ağardığı, beşerî yaşlanmadır. Burada devlet adamlarında mal düşkünlüğü görülürken bu durum toplumları da çöküntüye uğratmaktadır. Nitekim son tavırda savurganlık, gösteriş kendini göstermektedir.

İlk bölümün son tahlili ise, faide kısmıdır. Mukaddime'deki adalet dairesinden söz etmektedir. Hatta bunu "Kınalızâde'nin de Mukaddime'den alıp Ahlâk-ı Alâ-i eserine yazdığını (Pîrîzâde, 2020, s. 45)" ifade etmektedir. Kısacası siyasetnamelerin birçoğunda bahsedilen mülk ile devletin asker ve devlet adamlarıyla; devlet adamının mal ile malın ise halk ile idamesinin mümkün olabileceğini izah ettikten sonra halkın da adil bir idareyle elde tutulabileceğini vurgulanmaktadır. Pîrîzâde'ye göre, bu dört unsur (devlet, devlet adamı, mal, halk) arasında bir düzensizlik olduğunda yıkımın gerçekleşmesi kaçınılmazdır.

İkinci bölüm insanın alışkanlık hâline gelmiş özelliklerden oluşmaktadır. Doğan bir çocuğun refah ve bolluk içinde yetişmesi durumunda bu rahatlığa alışkanlığının babasından fazla olması örneğinden hareketle zevk ve rahatlığın örf âdet hâline gelmesinden bahsetmektedir. Silah ve aletlerin, savaş eğitiminin ihmâl edildiği eleştirilmektedir.

Eserin devamında yine önemli faide ve nasihatler bulunmaktadır. Buradaki mevzu, her devletin dördüncü ve beşinci tavırlarının duraklama sonuna tekabül etmesidir. Artık masraf, geliri geçtiğinden geliri azaltıp sorunları tamamen ortadan kaldırmak oldukça zor bir iştir. Bu yüzden halka nefes aldırıp sıkıntıları çözüme kavuşturacak kişi ile iyileşme mümkündür. Kısacası, yönetim ahlâkına sahip

birisinin ortaya çıkması gerekmektedir. Eserin son sözü denen sonuç bölümünde ise Osmanlı'nın Engürüs Seferi'nden (1683) Karlofça'ya (1699) kadar olan olaylar özetlenmiştir. Tarihi özet niteliği taşıdığı için bu kısma çalışmamızda doğrudan yer verilmemiş olup yönetim ahlâkının kapsamına giren tavsiyeler dikkate alınmıştır.

Büyüme, duraklama ve yaşlılık gibi aşamalara sahip olan insan ömrünü, devlete uyarlayan Pîrîzâde, yaşlanmanın zayıf önce bedende başlayacağını savunmaktadır (Pîrîzâde, 2020: 32). Dolayısıyla sağlıklı ve güçlü bir devlet için insan vücudunda bulunan “ahlât-ı erbaa”³ daki gibi erkân-ı erbaanın da ahenk içinde kaynaşmış doğru idare edilmesi gerekmektedir. Bu yüzden basiretli bir padişah ile tedbirli sadrazama ihtiyaç vardır (Pîrîzâde, 2020: 33-38). Nitekim güçlü devletten kasıt, doğru bir idaredir. Bu sebeple güçlü ve devamlılığı olan bir devlet, yönetim ahlâkına sahip yöneticilerle mümkün görünmektedir.

Topraktan yaratılan insanın bedenindeki sıvıları Kâtip Çelebi gibi erkân-ı erbaaya uyarlayan Pîrîzâde, ulemayı kana, askeri balgama, tüccarı safraya, halkı sevdaya benzetmektedir. Bu dört unsur devletin nizamı ve sağlığı için bir arada, birbirinden yararlanarak yaşamak mecburiyetindedir. Erkân-ı erbaanın gerek niceliği gerekse niteliği ölçülü olmalıdır (Pîrîzâde, 2020: 34). Bu ölçülülük padişaha itaat, devlete itibar sağlayacaktır.

Halkın hükümdara itaati için devlet tarafından yükümlülüklerin yerine getirilmesi gerektiğini tembihleyen müellif, mideyi, hazineye benzetip anatomik bir yaklaşımla değerlendirmiştir. Hazinesinin boş kalmaması, “halkın sevda (kara safra) dökmesi (Pîrîzâde, 2020: 34)” ile mümkün olduğu için göçler önlenmeli, çiftçiliği bırakmaması sağlanmalıdır. Yine reayanın refah içinde yaşaması, safra (sarı safra) konumundaki tüccarların ticaretinin ölçülü olmasına bağlanmıştır. Ancak tüccarları da ezmeden onları gözeterek kontrollü olunmalıdır. Başka bir ifadeyle hem tacirlere veya zenginlere zarar gelmemeli hem de stokçular, hukuku

³ Ahlât-ı Erbaa, Antik ve Orta Çağ'da insanların biyolojik, ahlâki ve psikolojik işlevlerini etkileyen dört sıvıdır. Bunlar kan, balgam, sarı safra ve kara safra (sevda) dır. Bedeni dolaşan kan akıcı ve sıcak, beyinde saklanan balgam akıcı ve soğuk, dalak ve midede bulunan sevda kuru ve soğuk, karaciğerde saklanan sarı safra ise kuru ve sıcaktır. Eski insanlara göre, ilkbahar kanı, yaz safrayı, sonbahar sevdayı, kış da balgamı harekete geçirirdi. Sıhhat de bunlar arasındaki dengeye bağlıdır. Bu yapının insandaki ahlâki tabiatı belirlediği düşünülmüştür. Tabii mizacın psikolojik mizaca yol açması, onun da belirli tavır ve davranışları insan fiillerine hâkim kılması, ahlât-ı erbaa ve ahlâk (huylar) arasında bir bağlantının kurulmasına sebep olmuştur. Buna uygun olarak çabuk öfkelenme, korkak tabiatlı olma, olur olmaz şeylere kederlenme, şehvete aşırı düşkün olma gibi doğuştan getirildiği düşünülen eğilimler, tabii ahlâk adını alır. Bunun yanı sıra doğrudan alışkanlıklarla kazanılıp insan karakterine yerleşen huylar da vardır. Tabii mizaçla birlikte gelen doğal ahlâkın değiştirilip değiştirilemeyeceği konusunda Antik Çağ'dan beri süren tartışma, Müslüman ahlâkçılar tarafından ılımlı bir çözüme bağlanmıştır. Yaygın olan bu görüşe göre, insanda mutlak anlamda tabii huylar olmamakla birlikte yalnızca belli huyları kazanmaya tabii bir yatkınlık vardır. Bu huylar da eğitim ve telkin ile değiştirilebilmektedir. Bkz. Ayşegül Demirhan Erdemir, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahlât-i-erbaa>, E. T. 03.01.2023.

çiğneyenler engellenerek ölçülü olmaktan uzaklaşılmalıdır. Aksi takdirde fakirlik, kıtlık felaketleri halkı güçsüz bırakacağı gibi memleket de güzelliğini kaybedecektir (Pîrîzâde, 2020: 34-35). Özetle zulmetmeyen yöneticilerle halk ve tüccar kollanıp aralarındaki denge sağlanmalı ki hazine kayba uğramasın ve Devletin devamlılığı temin edilebilsin fikri vurgulanmaktadır.

Pîrîzâde, devletin hükümdar ve diğer görevlilerini de benzer yaklaşımla ele almıştır. Nefs-i nâtıkayı padişaha, akli vezire, idrakı müftüye benzetmektedir. Vücuttaki mide hazine iken tat alma duyusu sarraf ve vergi toplayandır. Sindirim gücü ise defterdarlar, kâtipler ve diğer görevlilerdir. Mideye ulaşan yiyecekler, bu duyularla ulaşması gereken yerlere orantılı bir şekilde dağılmaktadır (Pîrîzâde, 2020: 36). Nefs-i nâtika, nefsin en yüksek derecesi olan kâmile (Erdem, 2005: 12) yani insandaki bütün yeteneklerin gelişmiş olmasıdır (Tritton, 2012: 296). Devletin ve toplumun yapısının bozulmaması için bunlar arasındaki dengede de ölçülülük gerekmektedir.

Pîrîzâde eserinde kalem ve kılıç hâllerinin önemini “Kalem ve Kılıç Ehlinin Hâlleriyle İlgili Önemli Hususlar” başlığı altında değerlendirmiştir. Bu iki grup, devletin inşasında araç ve saltanat için ihtiyaçtır. Kalem ehli, padişahın emirlerini yerine getirirken kılıç ehli, hedefe ulaşip istekleri karşılamada yardımcıdır. Kalem ve kılıcın ihtiyaç veya önem sıralaması dönemlere göre değişmektedir. Devletin doğmasında ve çökme zamanında kılıca ihtiyaç fazla iken devletin zirve dönemindeki nizamın sağlanması, gelirin toplanması için kalem erbabına ihtiyaç vardır. Başka bir ifadeyle birinci ve beşinci tavırda kılıç ehli öne çıkmaktadır. Üçüncü tavırda ise, kaleme duyulan gereksinim daha fazladır. Çünkü devlet zirvedeyken kılıca tenezzül edilmeyip mal toplama, gelirleri kaydetme, yasaları icra etme gibi uğraşlarda, kalem erbabına ihtiyaç duymaktadır (Pîrîzâde, 2020: 54-55). Kısacası, devletin başında ve sonunda kılıç ehli; bolluk, rahatlık ve güven içerisindeyken ise kalem ehli önem kazanmaktadır.

Pîrîzâde’ye göre, devletin itibarı için rasyonel sultan ve yöneticiler gerekmektedir. Bu sayede devlet, ihtişamıyla nam salmaktan daha çok isabetli karar ve tutumlarıyla tanınacaktır. Zira akıllı yöneticilerin tutum ve davranışları, kan döken, şiddete başvuran idarecilerden daha çok itibar görmektedir. Bu görüşünü doğrulamak için Hz. Lokman’ın, “Akıl sultanının, akılların içlerindeki şiddeti, kılıç sultanının ahmakların dış görünüşlerindeki daha şiddetlidir (Pîrîzâde, 2020: 60)” sözüne yer vermiştir. Bununla birlikte halk ile de mesafeli olmak gerektiğini savunmuştur. Çünkü hem halk bu görkemli hayata, giyim kuşama özenmemiş olacak hem de nadir görünen sultan ve yöneticilerin hangi kararları alacağı hususunda, tebaa merakla ve saygıyla bekleyecektir. Halkın

işlerinin ihmâl edilmemesi için hem bazı günlerde hükümetin kapısının kamu görevlilerine kapanması hem de ehillerin iş başına getirilmesi gerekmektedir. Hatta ilim sahibi kimseler akıllı ve ihtiyatlı olacağından topluma da örnek teşkil etmektedir (Pîrîzâde, 2020: 59-60). Nitekim Âl-i İmrân Sûresi 110. Ayetine göre de;

“Topluma önder olanlar, İslâm’ın öğrettiği güzel ahlâka sahiptirler; iyiliği emreder, kötülüğü engellerler ve imanlarının gereğini yerine getirirler. Onlar iyi amel sahibi olmaları, aşırılık ve sapkınlıktan uzak, dosdoğru, adaletli, ölçülü, mütedil ve dengeli tutum ve davranışları sebebiyle insanlığa örnek ve rehber olmaya hak kazanmışlardır (Âl-i İmrân Suresi - 110 . Ayet).”

Dolayısıyla devlet adamlarının yönetim ahlâkına sahip olmaları, halka örnek olacağından toplumsal ahlâkı da etkilemektedir.

Sonuç itibarıyla gerek kalem gerekse kılıç erbabı her ne olursa olsun orta yolu bulan, iş birliği edebilen, vatandaşını ezdirmeyen, ihtiyatlı ve itidalli, sır tutan, alçak gönüllü, nazik, hoşgörülü, topluma örnek olabilen, liyakatli kimselerden (Pîrîzâde, 2020: 57-60) seçildiğinde hem zulümden uzak bir idare hem de itibar sahibi devlet zuhur etmektedir. Özetle, yönetim ahlâkına sahip olmak, adil ve müreffeh bir devlet, itaatkâr halk, eksilmeyen hazine gibi nimetlere ulaşmanın anahtarlarından olduğu gibi büyük ölçüde toplumsal ahlâkın da belirleyicisidir.

2. YENİ KAMU YÖNETİMİ ANLAYIŞI VE ETİK

TDK’ye göre kamu yönetimi; “devletin yönetim çalışmalarının faydalı ve verimli bir biçimde düzenlenmesiyle uğraşan bilim dalı, kamu idaresi, amme idaresi”dir (TDK, 2023). Eryılmaz’a göre ise kamu yönetimi, kanunlara uygun olarak kamu otoritesinin kararlarının uygulanmasına ilişkin tüm faaliyet ve süreçlerdir. Türkiye’de kamu yönetimi modern anlamda, Birleşmiş Milletler (BM) desteğiyle 1953’te ayrı bir disiplin olarak tetkik edilmeye başlanmıştır. Bu yenilik TODAİE ile olmuştur (Eryılmaz, 2021: 10-73). Ülkede 1980’e kadar geleneksel kamu yönetimi anlayışı (GKY) hâkim bulunmakla birlikte hantallaşıp verimsizleşmesi gibi nedenlerle ziyadesiyle eleştirilmiştir (Denek, 2022, s. IV). Bu yüzden 1980 ve sonrası, dünyadaki gelişmelerin de bir yansıması olarak yeni kamu yönetimi anlayışı yerleşmeye başlamıştır.

Yeni yönetim anlayışında, daha adil, katılımcı, şeffaf, verimli, hesap verebilen, etkin bir yönetim ve kamu hizmeti beklenmektedir. Bunun sağlayıcısı ise lider yöneticidir. GKY ve YKY ‘deki etiğin arasındaki önemli farklardan bu

vasıf. Çünkü resmî normlara sıkı sıkıya bağlı, katı bir yönetim söz konusu olan geleneksel kamu yönetiminde liderliğe çok da ihtiyaç duyulmamaktaydı. Lider yöneticilik, insanları doğru yola sevk etme, mevzuatta yer almayan bir meselede hangi kararı alacağını bilemeyen, ikilemde kalan kamu görevlileri için pusula niteliğinde değildir. Bundan ötürü aslında yönetim ahlâkıyla da ilişkilendirilebilir görünmektedir. Nitekim YKY ile etik prensipler ve liderliğin önemi; Türk yönetim geleneğinde asırlardır var olan yönetim ahlâkı ilkelerinin mevzuata tecessümüdür. Birçok araştırmacı yazar ise, Türkiye'nin etik konusunda, Avrupa'yı takip ederek gerisinde kaldığını iddia etmektedir. Ancak yüzyıllar öncesinde kaleme alınmış siyasetnâmelere bakıldığında ise, Avrupa etiğın anlamını kavrayamamışken, Türk yönetiminde etik ilkeler sayılmaktaydı.

Elbette küreselleşme ve bilgi toplumunun etkisiyle kamu yönetiminin reform gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda iyi yönetim ilkeleri ortaya konmuştur. Ancak Türk kamu yönetimi bu reformu yaparken, özünde var olan değerleri adeta yeniden keşfetmektedir. Örneğin Ombudsmanlığın “İyi Yönetim İlkeleri Rehberi”nin Sunuş kısmındaki;

“Özellikle İslâm dini ve medeniyetimizde iyi yönetim kavramına devlet yönetiminde her zaman çok önem verilmiştir. Kuran-ı Kerim ve Hadisler bunun belirleyicisi olmuş; siyasetnameler ve nasihatnamelerde kamu görevlilerine yapılan iyi yönetim tavsiyeleri önemli yer tutmuştur. Bu tavsiyeler, modern zamanların iyi yönetim ilkelerinin oluşmasına katkı sağlamıştır (T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık), 2019: 5).”

sözleri bu tespiti destekler niteliktedir. Türk tarihindeki etik değere verilen önemi, Osmanlı'daki kethüdaların (lonca yöneticisi) etik değer ilkelerine bağlılığının kanunla zorunlu hâle getirilmesi de göstermektedir. Bu yasaya göre, görevdeyken gayriahlâki davranan kethüdanın görevine son verilmesi düzenlenmiştir (Akt. Albayrak: 238). Bu yüzden Türkiye'de idari etik konusunun mevzuata girmesinde Avrupa'nın tavsiye kararlarının zahiri etkisi açık olmakla birlikte, buradaki evrensel prensiplerin Türk kamu yönetiminde kadimden beri mevcudiyeti aşikârdır.

1980'lerden sonra ivme kazanmış olan YKY anlayışı, etik konusunun doğrudan mevzuatta yer almasını sağlamıştır. Bunu 5176 Sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile gerçekleştirmiştir.

2. 1. 5176 Sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

Türkiye’de kamuda etiğe yönelik yasalar, dağınık bir hâldeyken kamu görevlilerinin etik değer prensiplerini tek çatı altında toplayan 5176 Sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’dur. Bunun 1. maddesine göre, “kamu görevlilerinin uyması gereken şeffaflık, objektiflik, dürüstlük, hesap verebilirlik, kamu yararına öncelik gibi etik davranış prensiplerini belirleyip uygulamak için Kamu Görevlileri Etik Kurulu’nun görev ve esaslarını belirlemek amacıyla” 2004’te çıkarılmıştır.

Kamu Görevlileri Etik Kurulu, görevlerini icra eden kamu görevlilerinin uyması gereken etik değer ilkelerini ortaya koyup, bunların ihlâli söz konusu olduğunda kendiliğinden veya şikâyet üzerine gerekli araştırma ve incelemeyi yaparak ilgili yerlere bildirmekle ve etik kültürün yerleşmesine destek olmakla görevlidir (Uğur, 2008: 296-297). Kurul, Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliği çıkartarak bunun çerçevesini somutlaştırmıştır. Ancak etik kültürü yerleştirebilmek, etik değer prensiplerinin toplumda benimsenmesine bağlıdır. Bu yüzden Kurul, toplumda etik kültürü yerleştiren, özendiren, teşvik eden faaliyetlerinin tespiti hâlinde, kamu görevlilerinin takdir edileceğini 19.06.2019 tarihinde kararlaştırmıştır (2019-53 İlke Kararı). Sadece cezaya yönelik olmaksızın ödüllendirme yolu isabetli bir tutum olarak görünmektedir. Fakat Kurul’un etkinliği için yaptırım yeteneğine olan ihtiyaç da göz ardı edilmemelidir.

2005’te faaliyete başlayan Kamu Görevlileri Etik Kurulu, gayriahlâki davranışları tespit edip bu durum kesinleştiğinde Resmî Gazete’de yayımlayarak kamuoyu ile paylaşmaktaydı (Altun, vd., 2013: 40). Fakat 2010 yılında Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği’nin Anayasa Mahkemesi’ne itirazı ile buna son verilmiştir (Resmî Gazete S. 27585, 2010).

Kınama, kamuoyu baskısı gibi çok önemli manevi yaptırımlara sahip olan bu Kurul’un en önemli özelliği, mevzubahis karar ile yok olmuştur. Zira kamuoyu ile paylaşım, etik ihlâllerinde bazen kanuni boşluklar sebebiyle ceza uygulanmadığında, caydırıcılığı kuvvetli bir uygulamadır (Altun, vd., 2013: 41). Dolayısıyla Kurul kararları tespit niteliğinde olup kamu görevlilerinin herhangi bir hak kaybı söz konusu değildir. Kararlarından bazılarının da idari

yargıya götürülmesinde ilgili yargı organının başvuru reddetmesi, bu gerekçe nedeniyle (Eryılmaz ve Biricikoğlu, 2011: 40-41). Özetle, misyon ve vizyonu; yönetim ahlâkına sahip dürüst, tarafsız, şeffaf ve hesap verebilir bir kamu hizmeti sağlamak olan Kurul, Anayasa Mahkemesi'nin bu kararından sonra, gayriahlâki ilkelerin belirlenmesi haricinde, fazla bir işleve sahip görünmemektedir.

Bunların dışında Yönetmelik'in 40. maddesine göre, kamu görevlisinin gayriahlâki davranışı hakkında yapılacak olan başvuru, meydana geldiği günden sonra iki yıl içinde yapılmazsa, Kurul başvuru inceleyememektedir. Başvuru sayısının azalmasına neden olan bu maddenin de gözden geçirilmesi gerekli gözükmemektedir. Kurul'un etkinliğini azaltan bir diğer durum ise, tüzel kişiliğe ve taşra teşkilâtına sahip olmamasıdır (2022 Faaliyet Raporu: 5). Kurul'un kendisine ait bütçesinin ve personel kadrosunun olmaması gerek GRECO (Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu) gerekse AB'nin yıllık ilerleme raporlarında da eleştirilmektedir. Bu mesele idari ve mali bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Eryılmaz ve Biricikoğlu, 2011: 40). Geline nokta Kurul'un etik dışı kararları kamuoyuyla paylaşmaması ve vatandaşa karşı hesap verebilirlik hususunda, beklenti karşılayamadığı izlenimi vermektedir.

Eğer ki Kurul, OECD ülkelerinin tavsiye kararlarıyla oluşturuldu ise (1998 Recommendation of the OECD Council on Improving Ethical Conduct, 2000: 74) bu Kurul, ABD'deki The "U.S. Office of Government Ethics (OGE)"'in sahip olduğu yaptırımlardan da feyzalınabilirdi. Zira OGE'ye göre, kamu görevlilerinin etik dışı davranışlarında hapis ve para cezası, derece düşürme, görevden alma gibi yaptırımları söz konusudur (Aydın ve Barutçu, 2015: 165). İster Türk yönetim kültürüne dayanarak ister OECD'nin tavsiyesiyle kurulmuş olsun, önemli olan en azından manevi bir yaptırıma sahip olmasıdır. Sadece tespit görevinde olan Kurul, Türkiye yönetim kültüründen hareketle vatandaşın güveninin yeniden kazanılmasında, yozlaşmanın önüne geçilmesinde büyük ölçüde etkili olamayacaktır.

Kurul'un başvuru ve usullerini düzenleyen, kamu görevlilerinin etik davranış ilkelerini belirleyip adil, dürüst, objektif ve hesap verebilir bir hizmet sunarak güven tesis edebilmek amacıyla 2005'te Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik çıkarılmıştır. Kısacası Yönetmelik, 5176 Sayılı Kanun'un uygulayıcısı niteliğine sahiptir. Yönetmelik'te belirlenen kamu görevlilerinin etik davranış ilkeleri on sekiz tanedir. Bu prensiplerle Beş

Tarz-ı Siyaset eserindeki yönetim ahlâkı ilkelerinin karşılaştırılması ise tablo şeklinde aşağıda hazırlanmıştır.

3. BEŞ TARZ-I SİYASET İLE KAMU GÖREVLİLERİ ETİK DAVRANIŞ İLKELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Türk yönetim sistemindeki gelenek, kurumların ve kültürlerin revize edilmesiyle süregelmıştır. Türk yönetim geleneğine en yakın kaynaklar daha çok Osmanlı'da bulunmaktadır. Hem bu sebeple hem de Türkiye'nin modernleşmesindeki çabaların başlangıcının Osmanlı'ya dayandırılmasından (Korkut, 2010: 58) ötürü günümüz ile Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim ahlâkını yansıtan eserlerden birisi ile mukayese edilmiştir. Türkiye'nin yönetim ahlâkına sahip bir geçmişi olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Zira Osmanlı Devleti'nde yönetim sistemi, büyük ölçüde idarecilerdeki ahlâk üzerine kurulmuştur. Çünkü ahlâklı bir yönetici ve ona bağlı çalışanlar, toplumdaki huzur ve mutluluğun teminatı olarak görünmektedir. Bu teminat halen etik ilkelerle sağlanmaktadır. Bunun somut göstergesi, Yönetmelik'te yer alan on sekiz ilke ile müellifin tavsiyeleriyle tespit edilen yönetim ahlâkı prensiplerinin karşılaştırılmasıdır. Aşağıda Yönetmelik'te 5.ile 22. maddeleri arasında yer alan kamu görevlileri etik davranış ilkelerinin sırasıyla eserde ne şekilde karşılık bulduğu büyük ölçüde ortaya konmuştur.

Mevzubahis prensiplerden "Görevin Yerine Getirilmesinde Kamu Hizmeti Bilinci," ve "Halka Hizmet Bilinci"; halkın taleplerine cevap verebilecek şekilde yenilikçiliğe sahip, kamu yararını hedefleyen yöneticilerden söz etmektedir. Eserde de ilkinde paralel nitelikte tavsiyeler, "Devlet adamlarının dönemine uyumlu şekilde davranması gerekmektedir. Nefsine hâkim, sabırlı, halkı ve askeriyle birlik içerisinde, kibirsiz, tamahkâr olmayan, eşit davranarak yöneten güzel ahlâk sahibi olmalıdır (Pîrîzâde, 2020: 39). Yöneticiler, orta yolu bulan, iş birliği edebilen, vatandaşını ezdirmeyen, ihtiyatlı ve itidalli, sır tutan, alçak gönüllü, nazik, hoşgörülü, topluma örnek olabilen, liyakatli kimselerden seçildiğinde hem zulümden uzak bir idare hem de itibar sahibi devlet zuhur etmektedir (Pîrîzâde, 2020: 57-60)." şeklindedir. Dolayısıyla çağın gerektirdiği şekilde hareket eden ahlâk sahibi idareciler bu sayede kamunun yararını önemsemiş olacaktır.

Günümüzdeki bir diğer ilke olan “Halka Hizmet Bilinci” vatandaşın yaşamını kolaylaştıracak şekilde hizmet vermeyi gerektirmektedir. Pîrîzâde ise dönemin şartlarına uygun şekilde bunu, göçlerin önlenip çiftçiliğin devamlılığının sağlanması diye öğütlemiştir (Pîrîzâde, 2020: 34-35). Çünkü bununla birlikte hem ekonomik güç hem de memleket güzelliğini ve itibarını korumuş olacaktır. Dolayısıyla toplumun hayatı zorlaşmayacaktır.

“Hizmet Standartlarına Uyuma” prensibi ise, mevzuata uygun davranarak hizmet sürecinde vatandaşa bilgi vermektir. Müellif ise yine dönemin şartlarına uygun davranmak gerektiğini vurgularken (Pîrîzâde, 2020: 39) “...devlet yükümlülüklerini yerine getirmelidir (Pîrîzâde, 2020, s. 34-35). Rasyonel sultan ve yöneticiler olursa; ihtişamıyla nam salan bir devlet olmak yerine, isabetli karar ve tutumlarıyla tanınmak mümkün olur. Zira akıllı yöneticilerin tutum ve davranışları, kan döken, şiddete başvuran idarecilerden daha çok itibar görmektedir (Pîrîzâde, 2020: 60).” tavsiyeleri söz konusu çağın hizmet standardı olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Amaç ve Misyonu Bağlılık” ilkesi, ilgili kurumun amaç ve misyonuna uygun davranıp toplumun refahını düşünerek kamu yararını gözetmektir. Müellife göre ise bu norma karşılık gelen tavsiye, “Devlet başkanı ve yöneticiler şeri ve akli hükümlere uygun, ölçülü, zulmetmeyen davranışlar göstermelidirler. Hukuka uygun hareket edilerek adaletin tecelli etmesini sağlamak gerektir (Pîrîzâde, 2020: 31).” Dolayısıyla mevzuata uygun tutum ve davranışlar, bir devletin başat gayesi olan adaleti temin etmektedir. Bu teminat toplumun refahını ve kamunun yararını gözetmenin şartlarındandır.

“Dürüstlük ve Tarafsızlık” ile “Saygınlık ve Güven” ilkeleri yüzyıllardır değişmeyen normlardır. Bu prensipler, halkın kamuya güvenini sarsmadan tarafsızca, zulmetmeden hizmet anlayışını barındırmaktadır. Müellif günümüz “Dürüstlük ve Tarafsızlık” prensibine paralel nitelikte “...nefsine hâkim, sabırlı, milleti ve askeriyle birlik içerisinde, kibirsiz, tamahkâr olmayan, eşit davranarak yöneten güzel ahlâklı yöneticiler olunmalıdır (Pîrîzâde, 2020: 39).” önerisi karşımıza çıkmıştır. Saygınlık ve Güven normuna uygun olarak ise, “Yöneticilerin, halkı incitmemesi hem onlara itibar sağlar hem de reayayı hile ve yaldan uzak tutar.

Halk itibar görmezse, isteklerinde ümitsizliğe kapılırsa içtenlikle çalışması sekteye uğrar. Hatta belki de yemeden içmeden kesilir. Dolayısıyla Hz. Ömer'in yolunda ilerleyip halkın zihinlerinde ve kalplerinde, yöneticilere karşı en ufak şüpheye yer verilmemelidir. Bu sebeple gerek hizmetkârları gerekse çocukları şiddet ile de korkutmamak gerekmektedir (Pîrîzâde, 2020: 51-52). Görüldüğü üzere iki ilke de yönetim ahlâkının toplumsal ahlâkı da belirleyebileceğini ortaya koymuştur. Bu prensipler halkın kamuya olan güveninin sarsılmamasını sağlamaktadır.

Bir diğer ilke olan “Nezaket ve Saygı” ise, bütün prensiplere aykırı davranıldığında çığneden normlardandır. YKY'nin, siyasetnamedekinden farkı, günümüzde bu prensip, kamu görevlilerinin yetkileri dışındaki konuyu ilgili birime aktarması da düzenlenmiştir. Eserde bu şekilde bir tavsiye ile karşılaşılmamıştır. Ancak ilgili dönemin şartlarına göre müellifin “Yöneticiler, orta yolu bulan, iş birliği edebilen, vatandaşını ezdirmeyen, ihtiyatlı ve itidalli, sır tutan, alçak gönüllü, nazik, hoşgörülü, topluma örnek olabilen, liyakatli kimselerden seçildiğinde hem zulümden uzak bir idare hem de itibar sahibi devlet zuhur etmektedir (Pîrîzâde, 2020: 57-60). Yöneticilerin, “halkı incitmemesi hem onlara itibar sağlar hem de reayayı hile ve yalandan uzak tutar (Pîrîzâde, 2020: 52).” önerileri bugünkü ile paralel niteliktedir.

Bir diğer prensip “Yetkili Makamlara Bildirim”. Kamu görevlileri gayriahlâki tutum ve davranışları ilgili birime bildirmelidir. Ancak eserde söz konusu norma ilişkin bir tavsiye ile karşılaşılmamıştır.

Kamuda etiğin esas amacına hizmet eden ilkelerden birisi ise” Çıkar Çatışmasından Kaçınma”dır. Çünkü kamu görevlilerinin özel çıkarı ile kamu yararının çatışarak ikilemde kalması durumunda, bu prensip önem kazanmakta olup liyakatle ilişkilendirilmiştir (Etik Kurulu, 2016: 6). Müellifin, “Her yönetici ehil olmalı ki nizamın sürekliliği sağlanabilsin (Pîrîzâde, 2020: 37-60). Yöneticiler, orta yolu bulan, iş birliği edebilen, vatandaşını ezdirmeyen, ihtiyatlı ve itidalli, devlet sırrını tutan, alçak gönüllü, nazik, hoşgörülü, topluma örnek olabilen, liyakatli kimselerden seçildiğinde hem zulümden uzak bir idare hem de itibar sahibi devlet zuhur etmektedir (Pîrîzâde, 2020: 57-60).” tavsiyeleri günümüz ile uyumludur. Zira söz konusu ilke, Yönetmelik'te kayırmacılığın önlenmesini ve tarafsızlığın sağlanmasını düzenlemiştir.

Yine liyakatle ilişkili bir diğer norm, “Görev ve Yetkilerin Menfaat Sağlamak Amacıyla Kullanılmaması”dır. Çünkü personelin, kamu gücünü kendi çıkarı için kullanarak eş-dost, akraba kayırmacılığı yapmasıyla sonuçlanmaktadır. Müellifin yöneticileri daha tedbirli, ihtiyatlı, gayretli, adil ve ehil kişiler (Pîrîzâde, 2020: 37), tanımlaması bunun önüne geçilmesi içindir. Pîrîzâde liyakatin önemini, “...ehil sahiplerinin iş başına getirilmesi gerektir ki bu kişiler işleriyle tanınır, gösterişiyle değil. Yöneticiler, orta yolu bulan, iş birliği edebilen, vatandaşını ezdirmeyen, ihtiyatlı ve itidalli, sır tutan, alçak gönüllü, nazik, hoşgörülü, topluma örnek olabilen, liyakatli kimselerden seçildiğinde hem zulümden uzak bir idare hem de itibar sahibi devlet zuhur etmektedir (Pîrîzâde, 2020: 57-60).” Eserde dikkate değer bir diğer cümle ise, “Özellikle rüşvet alelade yapılmaya başlandığında, liyakate dikkat edilmediğinde devlet ahlâkı bozulacaktır (Pîrîzâde, 2020: 43). Nitekim kamu yararının önemsenmesi ve devlet ahlâkının gereği olarak rüşvet ve liyakatsizliğin önüne geçilmesi gerektiği kaçınılmaz bir gerçek olup yüzyıllardır değişmeyen idari ahlâk normlarından.

“Hediye Alma ve Menfaat Sağlama Yasağı” ile “Kamu Malları ve Kaynaklarının Kullanımı” ise yine Türk-İslâm yönetim geleneklerindendir. A'râf Suresinin 31. Ayetine göre de “...Allah israf edenleri sevmez (A'râf Suresi 31 . Ayet).” Kamu görevlisinin tarafsızlığını etkileyecek maddi veya manevi her türlü eşyayı kapsamaktadır. Bunlara paralel olarak “Savurganlıktan Kaçınma” ise, kamu görevlileri, kamu kaynaklarını etkin, etkili ve verimli kullanan kişiler olarak betimlenip onlara israftan kaçınmaları sorumluluğu verilmiştir. Eserde ise “Hediye Alma ve Menfaat Sağlama Yasağı” ilkesine paralel “...hediye, bahşış ve ödüllerde ifrat söz konusu olursa alakasız işlere yönelip itaatkârlıktan çıkarlar (Pîrîzâde, 2020: 55-56).” tavsiyesi yer almaktadır. Kısacası ölçülülüğü öğütlemiştir.

Kamu mal ve kaynaklarının kamusal amaca uygun kullanılmasını düzenleyen “Kamu Malları ve Kaynaklarının Kullanımı” ilkesini, Pîrîzâde, lüks yaşantının devleti çökertmesiyle ilişkilendirmiştir. Bunu, “Devlet ve saltanat, lüks bir yaşam sürmek değil; doğru, güzel ve kalıcı bir isim bırakmaktır. Saçın sakalın ağarması yaşlılığın belirtisi iken toplumda artan süs ve gösteriş de çöküşün göstergesidir (Pîrîzâde, 2020: 37).” Yine kaynakların etkin kullanımı ve halkın hayatını zorlaştırmamayı önemseyen bir diğer tavsiyesi ise, “Mali alandaki yöneticiler, halkı zora sokan

vergileri azaltmalıdır. Her ne olursa olsun miri maldan yapılan ödemeler geciktirilmeyip senelik maaş giderlerine yetecek kadar mal temin edilmelidir (Pîrîzâde, 2020: 58).” Eserde “Savurganlıktan Kaçınma” normuna ise, “...devlet adamları israfın önüne geçmelidir (Pîrîzâde, 2020: 58). İsfraf ve savurganlık yok etme ve zarardır (Pîrîzâde, 2020: 44).” önerileri yer almaktadır. Netice itibarıyla “Hediye Alma ve Menfaat Sağlama Yasağı”, “Kamu Malları ve Kaynaklarının Kullanımı” ve “Savurganlıktan Kaçınma” asırlardır mühimsenen idari ahlâk prensiplerinden olmuştur

Bir başka ilke “Bağlayıcı Açıklamalar ve Gerçek Dışı Beyan”da bulunmamalarıdır. Buna göre, kamu görevlileri, görevlerini yerine getirirken yetkilerini aşarak çalıştıkları kurumlarını bağlayıcı açıklama, taahhüt ve girişimlerde bulunamazlar, aldatıcı ve gerçek dışı beyanda bulunamazlar. Müellif bu prensibi, “İsabetli kararlar alabilen, tedbirli ve ihtiyat sahibi gibi görünen bazı ahmak hazine görevlileri, biz, şunu yapmasaydık bu iş olmazdı, diye övünmektedirler. Bu kimseler, akçenin olmayışını, devletin aciz olduğunu ulu orta konuştuğunda itibar kaybına sebep olmaktadır. Devleti aciz duruma düşürmemek için zorlukları her yerde konuşmamak gerektir (Pîrîzâde, 2020: 58).” tavsiyeleriyle ifade etmiştir.

“Bilgi Verme, Saydamlık, Katılımcılık” ilkesi ise, YKY anlayışının getirdiği yeniliklerdendir. Halkın bilgi edinme hakkını kullanabilmesi içinse 2003’te Bilgi Edinme Hakkı Kanunu yürürlüğe girmiştir. Eserde, bu ilke ile örtüşen bir tavsiyeye rastlanılmamıştır.

Bir diğer prensip “Yöneticilerin Hesap Verme Sorumluluğu”, “kamu görevlilerinin kamu hizmetini ifa ettiği esnada sorumluluk ve yükümlülüklerinde hesap verebilirliği, yolsuzluğu önlemek maksatlı tedbirleri, etik hakkında eğitimleri” kapsamaktadır. Osmanlı Devleti’nde Divan-ı Hümayun; din, ırk, cinsiyet ayırt etmeksizin her vatandaşın şikâyetlerini iletebildiği kurumlardandı. Buraya, idare veya yöneticilerden kaynaklanan sorunlarda başvurulması bakımından hesap verebilirlik mekanizması olarak faaliyet göstermişlerdir (Alodalı ve Usta, 2017: 168-180). Nitekim bu da Türk yönetim kültüründe hesap verebilirliğin göstergesidir. Pîrîzâde’nin “Becerikli yöneticiler kötüyü iyileştirecek tedbirler alıp tedaviyi doğru yapmalıdır ki güçlü bünye zayıflamasın. Dolayısıyla idareciler gerekli olan tedbirlerin ne olduğunu da bilmelidir. Yaşlı birine ait ilacın çocuğa

verilmesi doğru olmayacaktır. Bir devletin yöneticileri, akıllı, becerikli ve tedbirli olmalıdır (Pîrîzâde, 2020: 33). Yöneticiler, halkı korkutanlar söz konusu olduğunda etraflıca araştırıp durumu düzelterek düşmanlıklar gidermelidir (Pîrîzâde, 2020: 52).” önerileri yönetim ahlâkına sahip itidalli idarecilerin önemini ortaya koymaktadır. nitekim bu ilke, eserde, “becerikli yöneticiler aracılığıyla gerekli tedbirlerin alınması” şeklinde yer almaktadır.

YKY’nin yeni kazanımlarında birisi de “Eski Kamu Görevlileriyle İlişkiler”dir. Buna göre, hem eski kamu görevlilerinin hizmetten ayrıcalıklı olarak yararlanmamasını hem de görevi sona eren personelin, süresi saklı kalmak şartıyla, önceki görev yeriyle bağlantılı herhangi bir yerde çalışamayacağı düzenlenmiştir. Bir diğer yenilik ise “Mal Bildiriminde Bulunma” prensibidir. Sonuç itibarıyla mevzu bahis etik davranış ilkeleri ile Beş Tarz-ı Siyaset eserindeki yönetim ahlâkı ilkelerinin ne kadar benzeştiğini ortaya koymak amacıyla yapılan mukayesede, YKY’deki 18 etik prensipten 14’ü eserde karşılık bulmakta olup bugünkü ilkelerle %77,3 oranında uyum göstermektedir. Buradan da Beş Tarz-ı Siyaset eserinin günümüzde önemini koruduğu anlaşılmaktadır.

Geriye kalan hususlardan ilki, “Yetkili makamlara bildirim”dir. Bu husus incelenen eserde somut olarak bulunmamakla birlikte, Osmanlı’da da gayriahlâki bir davranış kamu görevlileri de yetkili makama bildirebilmekteydi. Örneğin XVII. yüzyıl şikâyet defterlerinden edinilen bilgiye göre, Divan-ı Hümayun’a yapılan 132 şikâyetin %47,72’si taşra görevlilerine; %41,66’sı reayaya aittir (Taş, 2007: 191-193). Ancak çalışmamızda mezkur siyasetname ile YKY’deki idari etik mukayesesi yapıldığı için yetkili makamlara bildirme ilkesi boş bırakılmıştır.

Bir diğer ilke, “Bilgi verme, saydamlık, katılımcılık”tır. Bu prensip, YKY anlayışının getirdiği yeniliklerdendir. Halkın bilgi edinme hakkını kullanabilmesi içinse 2003’te Bilgi Edinme Hakkı Kanunu yürürlüğe girmiştir. YKY ile ortaya çıkan şeffaflık, özellikle yolsuzlukları önlemek için ön plandadır (Sayan, 2020: 165). İdare bunu, raporlarını açıkça vatandaşla paylaşarak yapmaktadır. Osmanlı’daki adaletnâmelerin amacı da yolsuzlukların önüne geçilmesi olduğu için, Osmanlı’nın o dönem şartlarında, bir yönüyle şeffaflığı sağlamaya yönelik olduğu düşünülebilir.

İdare veya yöneticilerden kaynaklanan sorunlarda reayanın şikayet yoluna başvurabilmesi de hesap verebilirlik mekanizması olarak değerlendirilmektedir (Alodalı ve Usta, 2017: 168-180). Dolayısıyla kamunun hizmetinde sürekliliği sağlama amacı taşıyan mekanizmalardan hesap verebilirlik ve şeffaflığın, o dönemin şartlarında sağlanmaya çalışıldığından söz edilebilir. Ancak mevzubahis eserde buna yönelik bir tavsiye ile karşılaşılmamıştır.

“Eski kamu görevlileriyle ilişkiler” prensibi de eserde tespit edilememiştir. Buna göre, YKY’de “hem eski kamu görevlilerinin hizmetten ayrıcalıklı olarak yararlanmamasını hem de görevi sona eren personelin, süresi saklı kalmak şartıyla, önceki görev yeriyile bağlantılı herhangi bir yerde çalışamayacağı” düzenlenmiştir.

“Mal bildiriminde bulunma” ilkesine karşılık gelecek bir öneriyle de karşılaşılmamıştır. YKY’nin yeniliklerinden sayılan 1990 yılında yürürlüğe girmiş olan 3628 Sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu gereği, kamu görevlileri, eşleri, velayetindeki çocukları yetkili makamlara mal bildiriminde bulunurlar. Ayrıca eserle mukayesede uyumlu olduğu tespit edilen “Nezaket ve saygı” ilkesinde yer alan açıklamadaki, kamu görevlisinin yetkisi dışındaki konunun yetkiliye bildirilmesi mevzusu eserde yer almamaktadır. Bunun haricinde uyumludur.

İncelenen eserle günümüz idari etik karşılaştırmasında bir diğer kriter ise, yaptırım veya çözüm önerileri ile zamanaşımıdır. Eserde zamanaşımı süresiyle ilgili bir değerlendirmeye karşılaşılmamıştır. Pîrîzâde için yaptırım değil de çözüm önerileri ağır basmaktadır. Günümüzde ise, etik ilkelere aykırı davranışlar olduğu tarihten itibaren Kurul’a başvuru, 2 yıl içinde yapılmalıdır. YKY’de yaptırım 5176 Sayılı Kanun’da veya Yönetmelik’te düzenlenmemiştir. Bununla birlikte Osmanlı’da kamudaki gayriahlâkîlik için yaptırım öngörülmektedir. Caydırıcılık bakımından bu durumun daha etkili olacağı değerlendirilmektedir. Örneğin, kural olarak ehl-i ilme siyaseten katl (idam) cezası uygulamayan Osmanlı yönetimi, konu idari etiğe geldiğinde bunun cezasız kalmayacağını çeşitli vesilelerle ilan etmiştir. Nitekim bir adaletnamede kadıların görevdeyken etik dışı karar ve davranışlarında “dibekte dövülüp helak edileceği” tehdidi yer almaktadır (Ortaylı, 2008: 262). Bu metaforik ifadenin ehl-i ilimden oldukları için kadının kanı dökülemese bile, bu tür bir

davranışının mutlak surette cezalandırılacağını vurgulamak için kullanıldığı açıktır. Nitekim gayriahlâki tutum ve davranışlar hiçbir şekilde affedilmemiştir. Oysaki YKY çerçevesinde etik dışı uygulamaların etkin bir yaptırımı ayrıca düzenlenmediği gibi Kamu Görevlileri Kurul'u kararlarının Resmî Gazete'de yayınlanması uygulamasının Anayasa Mahkemesi Kararı sonrası kaldırılması, Kurulu adeta etik ihlalin tespiti makamına düşürmüş ve bir yönüyle manevi yaptırımının da önüne geçilmiştir.

SONUÇ

Günümüz kamu yönetiminde olduğu gibi Osmanlı'da da yöneticiler tarafından etik ilkelerin ihlâli durumunda, reayanın doğrudan şikâyet hakkı bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti'nde Divan-ı Hümayun, Şeyhülislamlık ve Kadılık makamları; din, ırk, cinsiyet ayırt etmeksizin her vatandaşın şikâyetlerini iletebildiği kurumlardı (Alodalı ve Usta, 2017: 168-180). Günümüzde buna benzeyen müesseseler arasında Kamu Görevlileri Etik Kurulu ve Kamu Denetçiliği Kurumu sayılabilir.

Kadim idare ahlâkının, günümüz kamu yönetiminde, yönetsel etik şeklinde normlaştığı görülmektedir. Nitekim YKY'deki 18 etik prensipten 14'ü incelediğimiz eserde karşılık bulmaktadır. Bu tespit, %77,3 oranında uyum demektir. Dolayısıyla Beş Tarz-ı Siyaset, günümüz kamu yönetiminde dikkate alınabilecek niteliktedir.

YKY ile Osmanlı'nın idaresi arasında, zamana ve şartlara bağlı tabii farklılıklar bulunmasına karşın mevzubahis siyasetnamedeki idari etiğe dair tavsiyelerle YKY'deki etik ilkeler arasında büyük, keskin bir farklarla karşılaşmamıştır. Küreselleşmeyle birlikte toplum ve talepleri değişerek devam etmektedir. Ancak yenileşme hareketleri, her şeyi kökten silip yeni baştan yapamaz. Bu bakımdan yönetim konusundaki revizeler, nereden geldiği sorgulanarak tarihi bir analize muhtaçtır (Okçu, 2013: 3). Zira İbn Haldun'un da dediği gibi, "Geçmişler geleceğe, suyun suya benzemesinden daha ziyade birbirlerine benzerler" (Mukaddime I, 1997: 20). Bu durum Beş Tarz-ı Siyaset eserinde geçen ahlâki ilkelerin YKY'deki kamu görevlilerinin uyması gereken etik davranış prensiplerinin, birçoğuna karşılık gelmesiyle somut şekilde görülmektedir. Dolayısıyla idari etik ilkelerinin yalnız bugün için değil, geçmiş kültürler bakımından da evrensel niteliğe sahip olduğu açıktır. Bu değerler, kadim Türk devlet geleneğinde ziyadesiyle mündemiçtir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, M. (2018). Hz. Ömer Döneminde Yönetim ve Yöneticilerin Uygulamalarından Kesitler. *İslam Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 63-93.
- Akçakaya, M. (2018). Türk İslam Tarihinde Yönetim Uygulamaları. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akçay, H. (2021). Yönetik, Yönetim ve Ahlâk Meselesi. Ankara: İksad Yayınevi.
- Aksoy, A. (2019). Yönetim Ahlâkı Bağlamında Osmanlı Siyasetnamelerinin İncelenmesi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Albayrak, H. (2021). Kamu Görevlileri ve Etik İlkeler: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Malatya Turgut Özal Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 234-247.
- Alodalı, M. F., & Usta, S. (2017). Türk Yönetim Geleneğinde Hesap Verebilirlik Mekanizmaları: Divan-ı Mezalim ve Kamu Denetçiliği Kurumu. *Strategic Public Management Journal*, 168-184.
- Altun, M., Sayer, A., & Barutçu, A. (2013). Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kararları Işığında Kamuda Görülen Etik Dışı Davranışlar ve Yolsuzluklar. *Sayıştay Dergisi* (91), 33-55.
- Anayasa Mahkemesi Kararı. (2010, Mayıs 18). Resmî Gazete S. 27585. Mart 11, 2023 tarihinde alındı
- Aristoteles. (2014). Nikomakhos' a Etik. (F. Akderin, Çev.) İstanbul: Akderin.
- Ateş, H. (2018). Kamu Yönetiminde Ahlak. *Türkiye İktisadî Girişim ve İş Ahlakı Derneği (İGİAD)*, 260-292.
- Aydın, A. H., & Çamur, Ö. (2019). Nitelikli Kamu Görevlisi Yetiştirme: Ahlak Eksenli. *Yönetim ve Ekonomi*, 26(3), 711-726.
- Aydın, Y., & Barutçu, A. (2015). Etik Dışı Davranışları Önleme Mekanizması Olarak Yaptırımlar ve Kamu Görevlileri Etik Kurul Kararlarının Yayımlanması. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 159-174.

Birdişli, F. (2010). Klasik Dönem Osmanlı Kaynaklarında Devlet Sorunları ve Çözüm Yolları. Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın "Nesayih'ül Vüzera Ve'l-Ümera/Devlet Adamına Öğütler" Kitabının İçerik Çözümlemesi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), 23-42.

Bulut, Y. (2020). Devlet Yönetiminde İyi Yönetim Anlayış ve İlkeleri: Siyasetnameler Üzerinden Bir İnceleme. Konya: Çizgi Kitabevi.

Defterdar, S. M. (2021). Devlet Adamlarına Nasihatler (Nasâyi'hü'l-Vüzerâ). (G. Kırpık, Y. Aydemir, Dü, & H. R. Uğural, Çev.) Ankara: Hece Yayınları.

Denek, S. (2022). Yeni Kamu Yönetimi Sonrası Türk Kamu Yönetiminde Arayışlar. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.

Diyanet İşleri Başkanlığı. (tarih yok). Âl-i İmrân Suresi - 110 . Ayet . Ocak 11, 2023 tarihinde alındı

Diyanet İşleri Başkanlığı. (tarih yok). A'râf Suresi 31 . Ayet. Mart 23, 2023 tarihinde alındı

Diyanet İşleri Başkanlığı. (tarih yok). İsrâ Suresi, 53. Ayet. Mart 01, 2022 tarihinde alındı

Diyanet İşleri Başkanlığı. (tarih yok). Nisâ Suresi 58. Ayet. Mart 01, 2022 tarihinde alındı

Eken, M., & Tuzcuoğlu, F. (2005). Kötü Yönetimi Tedavi Etmek. M. L. Şen, Ö. Köseoğlu, H. Biricikoğlu, & F. Yurttaş (Dü.), Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu-2 içinde (s. 3-419). Sakarya: Sakarya Üniversitesi. Aralık <http://www.etiksempozyumu.sakarya.edu.tr/tammetin.htm>, 2022 tarihinde alındı

Erdem, H. (2005). Mârifetnâme'ye Göre Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Düşünce Dünyasından Bazı Görünümler. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(19), 7-16.

Erdemir, A. D. (1989). Türk Diyanet Vakfı (TDV) İslam Ansiklopedisi. Ocak 3, 2023 tarihinde TDV İslam Ansiklopedisi. adresinden alındı

Eryılmaz, B. (2021). Kamu Yönetimi. *Kocaeli: Umuttepe Yayınları*.

Eryılmaz, B., & Biricikoğlu, H. (2011). Kamu Yönetiminde Hesap Verebilirlik ve Etik. *İş Ahlakı Dergisi*, 4(7), 19-45.

Etik Kurulu. (2016). K. S. 2016/37, K. T. 15.03.2016. Etik İhlal Kararları.

Etik Kurulu. (2020). 2019-53 İlke Kararı. Mart 17, 2023 tarihinde T.C. Kamu Görevlileri Etik Kurulu. adresinden alındı

Etik Kurulu. (2023). 2022 Faaliyet Raporu. Faaliyet Raporu, Ankara. Mart 13, 2023 tarihinde alındı

Hakverdioğlu, M. (2019). Sâhib Mehmed Efendi'nin Bir Tarih Manzumesinde Lâle Devri İran Savaşları. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 773-786.

Haldun, İ. (1997). Mukaddime I. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Korkmaz, İ. (tarih yok). Mecelle Genel Hükümler (İlk 100 Madde) ve Tam Metin., (s. 1-327).

Korkusuz, M. H. (2010). 1980 Sonrası Milliyetçilik Akımlarının İbn-İ Haldun'un Asabiye Modeli Bağlamında Değerlendirilmesi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Korkut, M. (2010). Avrupa Birliği Etik Anlayışının Türk Kamu Yönetimi'ne Yansımaları. Edirne: Trakya Üniversitesi.

Köse, S. (2005). Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi'nin (1082-1162/1674-1749) Hâmid El-İmâdî'nin (1103-1117/1692-1758) "el-Lum'a Fî Ahvâlî'l-Mut'a" Adlı Risâlesine Yazdığı Tekmile. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* (5), 421-432.

Mumcu, A. (1963). Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl . Ankara: Ajans-Türk Matbaası.

Mücevher, M. H. (2021). Yönetimde Ahlak ve Maneviyata Yönelik Bir Öneri. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 82-100.

OECD. (2000). 1998 Recommendation of the OECD Council on Improving Ethical Conduct. Ekim 10, 2022 tarihinde Building Public Trust: Ethics Measures in OECD Countries. adresinden alındı

Okçu, M. (2013). Başka Bir Kamu Yönetimi. *Amme İdaresi Dergisi*, 46(1), 1-28.

Ombudsmanlık. (2019, Kasım). İyi Yönetim İlkeleri Rehberi. Kamu Denetçiliği Kurumu, Ankara.

Ortaylı, İ. (2008). Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi. Ankara: Cedit Neşriyat.

Örselli, E. (2010). Türkiye’de Toplumsal ve Yönetimsel Etik Değerler İle İkilemler: Uygulamalı Bir Araştırma. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Özcan, T. (2005). Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi. Aralık 31, 2022 tarihinde TDV İslam Ansiklopedisi. adresinden alındı

Özülke, F. (2015, Kasım 05). Yönetimden Yönetişime Kavramsal Bir Değişim Yolculuğu. Mart 05, 2022 tarihinde alındı

Pîrîzâde, M. S. (2020). Beş Tarz-ı Siyaset. (H. Çiftçi, Çev.) İstanbul: Büyüyenay Yayınları.

Sayan, İ. Ö. (2020). Etik ve Kamu Etiği: Eleştirel Bir Bakış. *Sosyal ve Beşeri Bilimleri Dergisi*, 12(2), 147-174.

Süreyya, M. (1996). Sicill-i Osmanî V. Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Şen, M. L. (2019). Kamu Görevlilerini Yoldan Çıkaran Bubi Tuzakları: Hediye ve Bağışlar. *Enderun Dergisi*, 3(2), 98-108.

Taş, H. (2007). Osmanlı’da "Şikayet Hakkı"nın Kullanımı Üzerine Düşünceler. *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, 2(3), 186-204.

TDK (2023). Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi 27.11.2023)

Topal, M. (2004). Pîrî-zâde Memed Sâhib Hayatı Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanı’nın Tenkitli Metni. Elazığ: Fırat Üniversitesi.

Tritton, A. S. (2012). İnsan, Nefs, Ruh, Akıl. (Z. Erginli, Dü.) *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 289-298.

Uğur, H. (2008). 3628 Sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu’na Eleştirel Bir Bakış ve Çözüm Önerileri. *TBB Dergisi* (76), 289-320.

Yülek, M. (2015, Eylül 28). Yusuf Has Hacib’ten Nizamülmülk’e Türk yönetim Tarzı. Şubat 20, 2023 tarihinde alındı